

## Opgave 1 Armoede en werk

tekst 1

### Veel banen geen wondermiddel ondanks fors toegenomen werkgelegenheid

*Van onze redactie economie*

**DEN HAAG - De fors toegenomen werkgelegenheid in de afgelopen tien jaar heeft de armoede in Nederland nauwelijks teruggedrongen. Ook zijn de inkomensverschillen er niet door afgenomen.**

De realisering van de belangrijkste doelstelling van de twee paarse kabinetten: 'Werk, werk en nog eens werk' is geen wondermiddel gebleken om de vele maatschappelijke kwalen op te lossen. Betaald werk is overschat en de toename in het afgelopen decennium heeft slechts ten dele bijgedragen aan het welzijn van de gehele Nederlandse bevolking. Dat concludeert P. de Beer in zijn proefschrift *Over werken in de postindustriële samenleving*, waarop hij vandaag promoveert. De Beer is verbonden aan het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Zijn proefschrift is tevens als SCP-rapport naar buiten gebracht. De Beer constateert dat de werkgelegenheid in de jaren negentig toenam met 23 procent.

*bron: Trouw van 5 juni 2001*

tekst 2

### Baan is en blijft beste remedie tegen uitsluiting en armoede

**Het recente SCP-rapport onderschat de positieve gevolgen van betaald werk. Volgens Raymond Gradus tonen cijfers de effectiviteit van het werkgelegenheidsbeleid aan en zullen de gevolgen van vergrijzing ook het best worden opgevangen met een hogere arbeidsparticipatie.**

In een recente studie *Over werken in de postindustriële samenleving* stelt Paul de Beer van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) dat uit cijfers zou blijken "dat werkgelegenheidsbeleid geen effectief middel is om armoede te bestrijden." Dat is zo iets als beweren dat betere voeding en meer lichaamsbeweging niet bevorderlijk zijn voor de gezondheid. En als Paul de Beer meer naar de cijfers had gekeken, had

25 Dat recordtempo leidde tot een zeer lage werkloosheid van 3 procent in het jaar 2000. De banengroei ging vooral naar jongeren en herintredende vrouwen. Het aantal tweeverdieners steeg daardoor van 22 procent van de huishoudens in 1990 naar 27 procent in 1997. Het aantal huishoudens zonder inkomen uit arbeid - huishoudens die afhankelijk zijn van uitkeringen of pensioenen - verminderde slechts van 40 naar 39 procent. De middengroepen hebben dus meer geprofiteerd van de banengroei dan degenen aan de onderkant van de samenleving zoals uitkeringsgerechtigden en armen, aldus De Beer.  
(...)  
40 De Beer concludeert dat er voor het welzijn van de gehele bevolking een beter evenwicht nodig is tussen betaald en onbetaald werk. Om armoede en inkomensongelijkheid terug te dringen moet 45 meer gebruik worden gemaakt van traditionele herverdelingsmiddelen als belastingheffing en sociale zekerheid.

hij die conclusie ook niet kunnen trekken.  
20 De werkgelegenheid nam in de jaren negentig toe met 23 procent. In eerste instantie hebben jongeren en hoger opgeleide vrouwen daarvan geprofiteerd. Maar de werkgelegenheidsgroei heeft ook 25 veel uitkeringsgerechtigden aan een baan geholpen. Omdat de studie van het SCP zich echter beperkt tot 1997, is dat buiten beeld gebleven. Cijfers van 1998 en later laten zien dat het aantal bijstandsgerechtigden ten opzichte van 1995 met bijna 30 procent is gedaald en dat het aantal WW'ers sinds 1996 is verminderd van 370 duizend naar 160 duizend.  
30 Maar ook voor de periode 1990-1997 is de situatie anders dan het SCP schetst. Stonden er in 1990 tegenover elke honderd werkenden nog 42 uitkeringsgerechtigden (exclusief AOW'ers), in 1997 was dit aantal

gedaald tot 35 en op dit moment zijn het er  
40 30. De effectiviteit van het  
werkgelegenheidsbeleid lijkt me met deze  
cijfers voldoende aangetoond.  
De Beer wijst erop dat het aantal  
huishoudens zonder arbeidsinkomen slechts  
45 is gedaald van 40 procent naar 39 procent en  
concludeert hieruit dat de armoede niet is  
teruggedrongen. Maar leven van een  
uitkering of pensioen is niet hetzelfde als  
armoede. Tachtig procent van de  
50 huishoudens zonder arbeidsinkomen heeft  
een inkomen boven het sociaal minimum.  
De Beer gooit hiermee ten onrechte de  
vergrijzing en armoede op een hoop.  
Ook de armoededefinitie zoals die in het  
55 SCP-rapport wordt gehanteerd verdient  
nuancering. De armoedegrens die het SCP  
gebruikt ligt ver boven het sociaal  
minimum. Hierdoor worden personen tot de  
'armen' gerekend, die daar niet thuis horen.  
60 Op grond van de definitie die het SCP  
hanteert moet een alleenverdiener met  
kinderen een inkomen verdienen van meer  
dan 130 procent van het minimumloon om  
niet tot de 'armen' te worden gerekend.  
65 Bovendien is de door het SCP  
geïdentificeerde groep van 'werkende  
armen' zeer heterogeen. In veel gevallen  
gaat het om studenten of om alleenstaanden  
na een echtscheiding, die na verloop van tijd  
70 de 'armoede' weer weten te ontstijgen.  
In hetzelfde SCP-rapport wordt een  
cohortanalyse (waarin individuen in de loop  
der tijd worden gevolgd) opgevoerd waarin  
wordt aangegeven dat 'na acht jaar negen  
75 van de tien werkvinders uit de armoede zijn  
ontsnapt'.  
Een internationale vergelijking (ministerie  
van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, *De  
Nederlandse verzorgingsstaat*, Den Haag;  
80 SDU, 2000, pagina 26) laat zien dat in de

*bron: de Volkskrant van 18 juni 2001*

Europese landen vergroting van de  
arbeidsparticipatie tot minder armoede leidt.  
Alleen de Verenigde Staten, het Verenigd  
Koninkrijk en Canada passen niet in dit  
85 beeld. Dat komt omdat vanwege het lage  
minimumloon in deze landen sprake is van  
een omvangrijke groep 'working poor'.  
Gezien het niveau van ons wettelijk  
minimumloon is daarvan in Nederland geen  
90 sprake. Ook uit andere studies blijkt het  
positieve verband tussen arbeidsparticipatie  
en vermindering van armoede. Werken is en  
blijft derhalve de beste remedie tegen  
armoede.  
95 Een andere conclusie van Paul de Beer is dat  
'het belang van betaald werk in onze  
samenleving vooral is gelegen in het feit dat  
het zo belangrijk wordt gevonden'. Daarmee  
onderschat hij de positieve sociale gevolgen  
100 van betaald werk. Een baan is een prima  
remedie tegen sociale uitsluiting. Maar het  
belang van betaald werk gaat nog veel  
verder. Het versterkt immers ook het  
draagvlak voor de financiering van de  
105 verzorgingsstaat.  
Het evenwichtsherstel in de  
overheidsfinanciën is ondenkbaar zonder de  
vele extra banen die in de afgelopen jaren  
zijn gecreëerd. En de vergrijzing maakt een  
110 verdere banengroei noodzakelijk. Volgens  
berekeningen van het CPB zullen de  
komende 30 à 40 jaar de collectieve lasten  
van vergrijzing fors gaan stijgen. Als we die  
met een hogere arbeidsparticipatie kunnen  
115 opvangen, worden alternatieve, meer  
pijnlijke maatregelen, minder urgent.

*Raymond Gradus is hoofd van de afdeling  
lonen en inkomensvraagstukken van het  
ministerie van Sociale Zaken en  
Werkgelegenheid.*

## Opgave 2 De politieke integratie van Europa

tekst 3

### “Invoering euro is opmaat voor politieke eenwording”

(...)  
Tijdens de (...) manifestatie: 'Euro:  
splijtzwam of bindmiddel' stelde de huidige  
president van De Nederlandse Bank, Nout  
Wellink, in een debat over de euro,  
5 bescheiden dat de invoering van de euro niet  
meer is dan een middel ter verwezenlijking  
van een hoger doel. Een andere deelnemer  
aan het debat, de historicus Brands,  
poneerde echter de stelling dat zo'n doel in  
10 ieder geval niet gelegen kon zijn in een

Europese staat, aangezien binnen de  
Europese Unie op geen enkele wijze aan  
Europese staatsvorming gedaan zou worden.  
De vraag rijst welk doel de invoering van de  
15 gemeenschappelijke munt dan dient.

De gebeurtenissen die zich in december  
1991 tijdens de Top van Maastricht hebben  
voltrokken, stellen de historicus Brands op  
het eerste gezicht in het gelijk. Nadat de

# Eindexamen maatschappijleer vwo 2003-II

havovwo.nl

20 blauwdruk van de Nederlandse regering voor een Europese Politieke Unie op Zwarte Maandag al van tafel was geveegd, zorgde de Engelse premier John Major eigenhandig dat iedere verwijzing naar het woord  
25 federaal uit de verdragstekst werd verwijderd. Zijn triomfantelijke 'F-off' (weg met federalisme) is echter niet het laatste woord gebleken. De Top van Maastricht heeft immers niet alleen geleid tot de  
30 oprichting van de EU en de aanvaarding van de Economische en Monetaire Unie (EMU), maar in het verdrag wordt ook het begrip 'burgers van de Europese Unie' geïntroduceerd. De rechten die in Maastricht  
35 aan die burgers werden toegekend waren

*bron: de Volkskrant van 2 januari 2002*

tekst 4

## 'de stille kracht van de euro'

(...)  
De euro zet nu al aan tot steeds meer afstemming tussen EU-landen. Er bestaat een zogeheten Eurogroep, waarin ministers van financiën van de bij de euro aangesloten  
5 landen praten over 'beleidscoördinatie'. Niet alleen monetaire zaken, maar ook onderwerpen als vergrijzing of gezondheidszorg komen hier ter sprake. De euro-groepdeelnemers moeten bij die  
10 besprekingen op kousenvoeten lopen, omdat ze moeten oppassen niet sneller te gaan dan hun achterland aankan. Buiten dit soort politieke fora kan voortvarender aan een eensgezind Europa worden gewerkt. Op  
15 terreinen als gezondheidszorg, onderwijs en de welvaartsstaat komen specialisten regelmatig bijeen om beleid en prestaties van EU-landen met elkaar te vergelijken, en vast te stellen wat het beste uitpakt.  
20 Staatssecretaris voor Europese Zaken Dick Benschop vertrouwt vooral op dit informele proces, door hem betiteld als 'Netwerk Europa'.  
(...)  
25 Joschka Fischer, de Duitse minister van Buitenlandse Zaken, deed vorig jaar mei nog wel een poging, maar kwam niet verder dan het fantasieloos hameren op het aambeeld van het federale Europa, compleet met regering en direct gekozen president. Een  
30 concept dat historisch gezien nog wel begrijpelijk is, als poging van de founding fathers van de EU weg te komen van het oorlogstrauma, maar dat geheel voorbij gaat aan de beleving van de burgers, die al  
35 moeite genoeg hebben de ontwikkelingen bij te houden - zie hun wantrouwen jegens de

*bron: de Volkskrant van 29 december 2001*

weliswaar minimaal, maar legden wel de basis voor een verdere ontwikkeling van de inhoud ervan.

40 Negen jaar later werd het 'Handvest van de grondrechten van de EU' in Nice afgekondigd en krachtens dat handvest kregen de EU-burgers tal van rechten en plichten, waaronder het actief en passief kiesrecht. Hoe twijfelachtig de precieze  
45 status van het Handvest ook moge zijn, toch is daarmee de kiem gelegd voor de ontwikkeling van een Europese staat.  
(...)

*Jaap Hoeksma*

euro als een ongevraagd en daarmee in wezen ondemocratisch project.

40 Daarom zou het onverstandig zijn nu het visioen van Fischer na te jagen door de politieke integratie te versnellen. Sterker nog het is ronduit gevaarlijk, zoals de Amerikaanse politiek filosoof Larry Siedentop terecht heeft betoogd. De auteur  
45 van 'democracy in Europe' meent dat de Europese elites een 'crisis van de democratie' riskeren wanneer zij op dit punt de afhoudende opstelling van de publieke opinie negeren. Zouden de politieke elites  
50 nu politieke integratie forceren, dan kunnen extreemrechtse krachten, hamerend op een verlies van nationale en regionale cultuur, daar politiek profijt van trekken, vreest Siedentop.

55 Het initiatief hoort dan ook na 1 januari niet bij de politiek te liggen, maar bij de burgers. Die moeten eerst de kans krijgen te wennen aan de euro, nostalgie over het verdwenen geld omwisselen voor een pragmatische  
60 acceptatie van de Europese munt. Daarna zal niet veel veranderen; het geruzie tussen lidstaten en een slecht functionerend Europees Parlement blijft. Maar de euro zal, geholpen door de mondialisering, zijn stille, integrerende werk doen. Geen Nederlander,  
65 Duitser of Portugees hoeft zich tot het Europees burgerschap te bekeren. Geholpen door de stille kracht van de euro zal hij die status vanzelf verwerven.

*Fokke Obbema*

## Opgave 3 Nederlandse politiek op een tweesprong

tekst 5

### Politiek moet zich bezinnen op werkterrein

(...)

Het liberalisme wordt vaak verkeerd begrepen. Dat was althans de strekking van het hoofdredactioneel commentaar van deze krant op de laatste dag van de 20ste eeuw.

- 5 Bij lezing dacht ik aan de 'Ouderenbeurs' vorig najaar, waar een dame op me afstapte met de vraag: 'En, wat gaat de VVD doen voor ouderen?' 'Bij voorkeur niets', antwoordde ik. Zij was sprakeloos. Men is  
10 gewend aan maatregelen op maat en vergeet dat mensen zelf veel kunnen. Zij kunnen hun eigen weg wel vinden binnen ons gezamenlijk 'publiek domein'.  
Het benadrukken van dit 'publiek domein'  
15 en vooral het 'algemeen belang' verdient een prominentere plaats in het publieke debat. Dat maakt de politiek in de 21ste eeuw een andere dan die van de 20ste, want die stond in het teken van  
20 (groeps)emancipatie. Natuurlijk moet naar de argumenten van behartigers van belangen worden geluisterd, maar ze mogen voor een politieke partij niet doorslaggevend zijn. En belangenbehartigers moeten niet het  
25 misverstand levend houden dat 'luisteren naar' synoniem is met 'gelijk geven'. Te vaak klinkt 'er is niet naar ons geluisterd', terwijl wordt bedoeld: 'we hebben onze zin

bron: de Volkskrant van 18 februari 2001

- niet gekregen'. Die emancipatie van de  
30 burger in de 20ste eeuw ontwikkelde zich vanaf de eerste dagen van de moderne democratische staat. Ingegeven door gevoelens van rechtvaardigheid en aangedreven door overheidsoptreden en  
35 autonome processen in de samenleving zelf. Soms wat meer overheid, soms wat sterkere maatschappelijke (economische) invloeden. Een proces waarin liberalisering, deregulering en privatisering de  
40 sleutelwoorden zijn, is het logisch gevolg van de maatschappelijke emancipatie. Met het overdragen van taken en verantwoordelijkheden van het publieke naar het private domein wordt de moderne,  
45 geëmancipeerde mens serieus genomen. Binnen dit proces is ook het afnemen van de betekenis van religie als zingevend beginsel en als bindend organisatieprincipe waar te nemen; en wordt ruimte geschapen voor  
50 'one-issue bewegingen' die zich binden door enkel programmatische opvattingen. Deregulering en privatisering betekenen grotere vrijheid en meer eigen verantwoordelijkheid. (...)

*Hans Dijkstal was fractievoorzitter van de VVD in de Tweede Kamer.*

tekst 6

### Burger heeft recht op kwaliteit van de overheid

(...)

In de Nederlandse politiek zijn we op dit moment bezig de bestemming van de sociaal-liberale coalitie te bepalen.

- De hamvraag is of we de gelegenheid willen  
5 aangrijpen om de oude idealen van vrijheid en gelijkheid dichterbij te brengen. De mensen willen vrij zijn, maar zij wantrouwen de vrijheid van vandaag die hen in de toekomst hulpeloos en afhankelijk laat  
10 worden. Gelijkheid veronderstelt de bereidheid om gemeenschappelijke voorzieningen te handhaven met een hoge kwaliteit en een brede toegankelijkheid.  
We hebben grote vooruitgang geboekt; een  
15 hervorming van de verzorgingsstaat waarbij de solidariteit weer in ere wordt hersteld door een nieuw evenwicht tussen overheidssteun en individuele  
20 verantwoordelijkheid. Samen hebben we een nieuwe inhoud gegeven aan de kernwaarden

van de sociaal-democratie. De 'nieuwe' economie en de technologische vernieuwingen dagen ons uit ons opnieuw op dit evenwicht te bezinnen. (...)

- 25 Net zoals de sociaal-democratie een cruciale bijdrage heeft geleverd aan de organisatie van het industriële kapitalisme en aan de verzoening van economische ontwikkeling met de normen van sociale rechtvaardigheid,  
30 zal zij nu richting moeten geven aan de internationale kennisintensieve diensteneconomie. Zij kan dit doen door een hoogwaardige verzorgingsstaat te creëren, waarbinnen een verantwoord kapitalisme  
35 kan functioneren, dat wil zeggen: waarin ruimte is voor sociale bescherming naast innovatief ondernemerschap. (...)

En dat is nodig ook om deze gemeenschappelijke voorzieningen op een

40 verantwoord peil te houden. Ik wil niet  
wonen in een land waar de elite zich  
massaal afwendt van de publieke diensten.  
Waar mensen met geld hun eigen veiligheid  
kopen in hun bewaakte gemeenschappen,  
45 hun eigen gezondheidscentra en hun eigen  
particuliere elitescholen. Dit massale  
afwenden betekent in feite het einde van de  
solidariteit in onze samenleving. Is dat  
gevaarlijk? Ja, dat is uiterst gevaarlijk. Ons  
50 sociale contract is gebaseerd op solidariteit:  
de overheid int de belastingen en zorgt voor  
onontbeerlijke diensten voor ons allemaal.

bron: de Volkskrant van 1 april 2001

Zij die een hoger inkomen hebben, dragen  
meer bij.

55 Volgens ons is dat rechtvaardig. Onze  
uitdaging, nu, is ervoor te zorgen dat de  
overheidsdiensten van zo hoge kwaliteit zijn  
dat niemand zich meer van het systeem wil  
afkeren.

*Ad Melkert was voorzitter van de PvdA-  
fractie in de Tweede Kamer.*

*Dit is een ingekorte en bewerkte versie van  
de inleiding die hij hield ter gelegenheid  
van het Maarten van Traa-debat.*

## Opdracht 4 Ontwikkelingssamenwerking: globalisering

tekst 7

### Zin en onzin van de globalisering

**Betogers tegen globalisering zijn  
ervan overtuigd dat het geloof in de  
marktwerking is doorgesloten. Maar  
staatssturing van economieën heeft  
5 ook veel rampen opgeleverd.**

**Door onze redacteur  
Roel Janssen**

Rotterdam - De Nike's en de T-shirts die de  
demonstranten in Genua dragen, de  
communicatie met gsm's, de organisatie via  
internet en de herkomst uit alle mogelijke  
10 landen van de wereld zijn onbedoelde  
symbolen van de globalisering. De  
merkgympanen en shirts worden vervaardigd  
in ontwikkelingslanden die daarmee  
deviezen verdienen. Net als de economie is  
15 het protest grenzeloos geworden. Waartegen  
richt dit protest zich? Tegen Het Systeem.  
Het Systeem is de integratie van landen in  
de wereldeconomie volgens de beginselen  
van open markten, vrij verkeer van  
20 goederen, diensten en kapitaal. De rol van  
overheden is hierbij beperkt. De ideologie  
die eraan ten grondslag ligt, wordt door  
tegenstanders aangeduid als  
'neoliberalisme' of 'marktfundamentalisme'  
25 om aan te duiden dat sprake is van een  
doorgesloten geloof in marktwerking.  
Voorstanders zeggen dat na het tijdperk van

bron: NRC Handelsblad van 21 juli 2001

de Koude Oorlog het tijdperk van de  
globalisering is aangebroken. (...)

30 De ideologie van de globalisering werd het  
standaardrecept van instellingen zoals het  
Internationale Monetaire Fonds en de  
Wereldbank. (...)

De reactie van de antiglobaliserings-  
35 beweging kwam traag op gang. Misschien  
omdat het morele failliet van het  
Sovjetmodel ook daar doorwerkte,  
misschien omdat er begin jaren '90 niet veel  
op de beweerde zegeningen van de

40 globalisering viel af te dingen. (...)

Zorg om arbeidsomstandigheden, behoud  
van het ecologisch evenwicht en de nadruk  
op de sociale kant van ontwikkeling, vonden  
hun breekijzer in het verzet tegen  
45 globalisering.

Hoewel protestbewegingen bij internationale  
bijeekkomsten zich al eerder hebben  
voorgedaan, krijgen ze nu pas een massaal  
karakter.  
(...)

50 De vraag blijft: hebben de demonstranten  
gelijk? De overspannen beweringen van  
marktfundamentalisten dat de globalisering  
in afzienbare tijd de kloof tussen de rijke en  
arme landen zou dichten of dat open  
55 markten onder alle omstandigheden  
voordelen opleveren, zijn achterhaald. (...)

## Houding ‘antiglobalisten’ kan westers protectionisme in de kaart spelen

**Minister Eveline Herfkens wil met ‘antiglobalisten’ in debat. In haar ogen helpt de wereldhandel de armste landen wel degelijk.**

5 Eén van de hoofdpunten van kritiek van de ‘anti-globalisten’ luidt: de kloof tussen arm en rijk is de afgelopen decennia, gekenmerkt door versnelde globalisering, alleen maar groter geworden. Vrijhandel levert de  
10 armsten in ontwikkelingslanden niets op. Inderdaad groeit de afstand tussen rijke en arme landen hard (...). De armste landen blijven echter niet achter als gevolg van globalisering, maar juist omdat zij geen  
15 aansluiting kunnen vinden bij de wereldmarkt.  
(...)

Uit allerlei onderzoek blijkt dat landen die wel weten te integreren in de wereldmarkt, erop vooruit gaan. Het probleem is dan ook  
20 niet globalisering, maar marginalisering.  
(...)

Voor mij is de belangrijkste vraag: hoe kan globalisering zo gestuurd worden, dat ook de allerarmste landen ervan profiteren? In  
25 essentie is de redenering simpel: export is een van de belangrijkste factoren die bijdragen aan economische groei. En die is een noodzakelijke voorwaarde voor ontwikkeling. Export leidt tot inkomsten – voor de producenten van de uit te voeren  
30 producten en voor de nationale overheid, via belastinginkomsten. Of deze inkomsten worden ingezet voor bijvoorbeeld sociale basisvoorzieningen hangt vervolgens sterk af van het beleid van die overheid.  
35 Mijn prioriteit is armoedebestrijding. Het allerbelangrijkste is dat er meer mensen boven de armoedegrens uitstijgen en in staat zijn een fatsoenlijk leven te leiden. Let wel: dit hoeft dus niet noodzakelijkerwijs te

*bron: de Volkskrant van 22 oktober 2001*

40 betekenen dat de kloof tussen arm en rijk kleiner wordt.

Vrijhandel en economische groei leiden echter niet automatisch tot armoedebestrijding. Het is onmiskenbaar dat

45 voortgaande globalisering en vrijhandel, naast winnaars, ook slachtoffers kent. Integratie in de wereldeconomie kan de ongelijkheid binnen landen, althans in de eerste fase, eerder vergroten dan verkleinen.

50 De liberalisering van de visserij op het Victoriameer bijvoorbeeld betekende voor Oeganda een explosieve toename van buitenlandse investeringen. (...)

Liberalisering betekent in mijn ogen ook

55 niet dat de rol van de overheid verder uitgehold wordt. Integendeel. De rol van de publieke sector in ontwikkelingslanden moet versterkt worden. Bijvoorbeeld door een sociaal fonds te creëren voor hen die tussen  
60 de wal en het schip vallen. (...)

Het is belangrijk dat ontwikkelingslanden meer tijd krijgen om zich aan te passen aan de eisen van de vrije markt. (...)

Ik geloof in de kansen die markttoegang en  
65 integratie in de wereldmarkt bieden voor de armen. (...) Deze visie is niet onomstreden, zeker bij de ‘antiglobalisten’. Laat ik daarom een tegenvraag stellen: in welke strategieën geloven zij dan wel om de ruim  
70 een miljard mensen onder de armoedegrens een beter leven te geven?

*Eveline Herfkens was minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Dit artikel is een openingsstuk van de Internetdiscussie ‘Handelskansen voor Armen’ die op 20 oktober 2001 is begonnen. (www.handelskansenvoorarmen.nl).*

## Opgave 1 Armoede en werk

*Bij deze opgave horen de teksten 1 en 2.*

Op 5 juni 2001 verscheen het proefschrift van Paul de Beer, getiteld: *Over werken in de postindustriële samenleving*. Dit proefschrift is tevens gepubliceerd als rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

- 2p 1  Leg uit waarom het onderwerp van het proefschrift van Paul de Beer tot het werkkterrein van het Sociaal en Cultureel Planbureau hoort.

De titel van het proefschrift luidt *Over werken in de postindustriële samenleving*.

- 2p 2  Noem twee kenmerken van de postindustriële samenleving.

Het werkgelegenheidsbeleid van de kabinetten-Kok had als motto: 'Werk, werk en nog eens werk'. Dit beleid is vooral effectief geweest voor nieuwkomers op de arbeidsmarkt.

- 4p 3  Welke materiële en immateriële functies vervult arbeid voor mensen met een betaalde baan? Noem van elke categorie twee functies.

De conclusie van de studie van Paul de Beer, zoals weergegeven in tekst 1, sluit aan bij de visie van een politieke stroming.

- 2p 4  Op welke politieke stroming wordt hier gedoeld? Licht je keuze toe.

Volgens Paul de Beer hebben mensen aan de onderkant van de samenleving, zoals uitkeringsgerechtigden en armen, minder geprofiteerd van de banengroei dan de middengroepen (regels 35-39). Dit verschijnsel komt mede tot stand door veranderingen van de arbeidsmarkt. Paul de Beer stelt in zijn proefschrift dat er twee algemene trends zijn te onderscheiden die hebben geleid tot veranderingen van de arbeidsmarkt en de werkgelegenheid:

- de technologische ontwikkeling (in het bijzonder de informatie- en communicatietechnologie)
  - de internationalisering (ook wel mondialisering of globalisering genoemd).
- (Paul de Beer, *Over werken in de postindustriële samenleving*, pagina 19-22)

- 3p 5  Leg uit waarom ontwikkelingen op het gebied van de informatie- en communicatietechnologie er mede de oorzaak van kunnen zijn dat uitkeringsgerechtigden minder geprofiteerd hebben van de banengroei dan de middengroepen. Ga in je antwoord uit van een gevolg van de technologische ontwikkelingen voor de arbeidsmarkt en werkgelegenheid.

Als tweede trend bij veranderingen op de arbeidsmarkt wordt gewezen op de internationalisering (Paul de Beer, *Over werken in de postindustriële samenleving*, pagina 21).

- 2p 6  Geef een voorbeeld van de gevolgen van internationalisering voor de werkgelegenheid in Nederland.

De twee kabinetten-Kok voerden een actief werkgelegenheidsbeleid.

- 2p 7  Geef voor het werkgelegenheidsbeleid van de regering één grondwettelijke reden én één reden die voortvloeit uit internationale overeenkomsten die Nederland heeft geratificeerd.

In tekst 1 wordt gesproken over uitkeringsgerechtigden en armen die tot de onderkant van de samenleving behoren. In de samenleving neemt niet iedereen een gelijke plaats in. Er bestaan verschillende theorieën over sociale ongelijkheid. Eén van die theorieën is van de socioloog Weber en zijn navolgers.

- 3p 8  Geef een verklaring van bovenstaande sociale ongelijkheid met behulp van de theorie van Weber en zijn navolgers.

# Eindexamen maatschappijleer vwo 2003-II

havovwo.nl

---

*Zie tekst 2.*

De overheid speelt op sociaal-economisch terrein verschillende rollen. Eén rol is die van de overheid als werkgever.

- 2p 9  Welke andere twee rollen van de overheid op sociaal-economisch terrein herken je in tekst 2?

Geef per rol een gegeven of citaat uit de tekst.

- 2p 10  Welke visies over de betekenis van arbeid voor mens en samenleving komen in tekst 2 naar voren?

Noem er twee en geef per visie een citaat uit de tekst dat deze visie ondersteunt.

Eén van de verklaringen voor de groei van de werkgelegenheid in Nederland in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw is het poldermodel.

- 3p 11  Leg uit waarom toepassing van het poldermodel de groei van de werkgelegenheid mede heeft bevorderd.

Paul de Beer noemt twee maatschappelijke problemen die niet zijn verdwenen, ondanks de banengroei. Deze zijn armoede en inkomensongelijkheid.

- 2p 12  Hoe heeft Paul de Beer volgens de auteur van tekst 2 armoede geoperationaliseerd? Geef twee operationalisaties.

Om het vraagstuk van de armoede in Nederland te onderzoeken, kun je gebruikmaken van de benaderingswijzen of invalshoeken van maatschappijleer.

- 4p 13  Noem twee benaderingswijzen en formuleer bij elke benaderingswijze een onderzoeksvraag naar aanleiding van tekst 1 en 2. Vermeld op welke passage of op welk gegeven in de teksten die vragen betrekking hebben.

## Opgave 2 De politieke integratie van Europa

*Bij deze opgave horen de teksten 3 en 4.*

Naar aanleiding van de invoering van de euro op 1 januari 2002 verscheen in de Volkskrant een aantal artikelen. De auteurs staan stil bij de vraag, op welke manier deze invoering het begin zal zijn van een politieke integratie van Europa.

Hoewel in Nice volgens Hoeksma de kiem is gelegd voor één Europese staat, is er op dit moment nog geen sprake van zo'n staat.

- 4p 14  Leg aan de hand van de kenmerken van de EU en de wijze van besluitvorming binnen de EU uit dat er op het ogenblik geen sprake is van één Europese staat.

In de afzonderlijke Europese landen heeft het staatsvormingsproces een aantal eeuwen geduurd. Hoewel er geen sprake is van één Europese staat, heeft de EU wel enige kenmerken van een democratische rechtsstaat.

- 2p 15  Welk kenmerk van een democratische rechtsstaat herken je in tekst 3?

Obbema stelt in tekst 4 dat het onverstandig zou zijn de politieke integratie nu verder te versnellen. In de teksten 3 en 4 komen enkele (algemene) factoren aan bod die doorgaans een verdergaande politieke integratie van een internationale organisatie als de EU belemmeren.

- 4p 16  Noem twee algemene factoren die verdergaande politieke integratie in Europa in de weg staan en die in de teksten te herkennen zijn. Ondersteun elke factor met een citaat uit tekst 3 of 4.

'In de Europese Unie gaan representatie en representativiteit niet per se samen'.

- 3p 17  Leg uit dat deze stelling opgaat voor het invoeren van de euro en de plannen voor verdergaande (politieke) integratie in de Europese Unie en geef als ondersteuning hierbij een citaat uit tekst 4.

# Eindexamen maatschappijleer vwo 2003-II

havovwo.nl

---

## Opgave 3 De Nederlandse politiek op een tweesprong

*Bij deze opgave horen de teksten 5 en 6.*

In de aanloop naar de Tweede-Kamerverkiezingen van mei 2002 is in de Volkskrant een ideologisch geïnspireerd debat gevoerd tussen de politieke leiders van PvdA, VVD en D66 over de vraag welke rol de overheid zou moeten spelen in onze samenleving.

In deze opgave is gebruikgemaakt van een artikel van de voormalige voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van de VVD, Hans Dijkstal, en van een artikel van de voormalige voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van de PvdA, Ad Melkert.

*Zie regels 1-13 in tekst 5.*

- 2p **18**  Welk liberaal uitgangspunt hanteert Dijkstal in zijn beschouwing over het werkkterrein van de overheid?

Licht je antwoord toe met een citaat uit de tekst.

*Zie regels 14-29 in tekst 5.*

Politieke partijen verschillen van belangengroepen.

- 3p **19**  Welk verschil tussen politieke partijen en belangengroepen benadrukt Dijkstal? Ondersteun je antwoord met een citaat uit de tekst.

- 2p **20**  Noem uit tekst 5 twee voorbeelden van maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op de politieke cultuur in Nederland. Verwijs per voorbeeld naar het betreffende tekstgedeelte.

Uit tekst 5 en uit tekst 6 komen respectievelijk de liberale visie en de sociaal-democratische visie op de rol die de overheid heeft, aan bod.

- 4p **21**  Geef de liberale en de sociaal-democratische visie op de rol die de overheid heeft en illustreer deze aan de hand van een kenmerkende passage uit tekst 5 en van een passage uit tekst 6.

Naast uitspraken over de gewenste machtsverdeling in een samenleving bevatten ideologieën ook uitspraken over twee andere terreinen (domeinen).

- 4p **22**  Op welke twee andere terreinen hebben ideologieën betrekking? Noem de twee terreinen en geef per terrein één citaat uit tekst 6 als illustratie.

## Opgave 4 Ontwikkelingssamenwerking: globalisering

*Bij deze opgave horen de teksten 7 en 8.*

In tekst 7 wordt gesproken over de ‘antiglobaliseringsbeweging’.

- 2p **23**  Leg uit waarom de ‘antiglobaliseringsbeweging’ als een sociale beweging op te vatten is. Ga in je antwoord uit van twee kenmerken van een sociale beweging.

In tekst 7, regels 30-33, wordt opgemerkt dat de ideologie van de globalisering het standaardrecept werd van het IMF en de Wereldbank.

- 4p **24**  Noem een taak van het IMF en een taak van de Wereldbank. Leg uit waarom ‘de ideologie van de globalisering’ past binnen de taak van het IMF en van de Wereldbank.

Veel hulp van Nederland gaat naar internationale organisaties als de Wereldbank, het IMF en gespecialiseerde VN-organisaties als bijvoorbeeld UNDP, FAO en UNESCO.

- 2p **25**  Welke redenen voert Nederland aan om via internationale organisaties geld te besteden aan ontwikkelingssamenwerking? Geef er twee.

# Eindexamen maatschappijleer vwo 2003-II

- De financiële hulp van Nederland aan ontwikkelingssamenwerking verloopt ook via het bilaterale kanaal. Binnen de bilaterale relaties in het ontwikkelingsbeleid van de kabinetten-Kok (1994-2002) is het accent meer komen te liggen op sectorhulp dan op projecthulp.
- 4p **26**  Noem een kenmerkend verschil tussen sectorhulp en projecthulp. Betrek in je antwoord een voorbeeld van sectorhulp en projecthulp.

- De antiglobaliseringsbeweging en het Nederlandse kabinet in de persoon van minister Herfkens hebben verschillende motieven om armoede in de wereld te bestrijden.
- 2p **27**  Vanuit welke motieven handelt de antiglobaliseringsbeweging?  
Noem er twee en licht elk motief toe met een citaat uit tekst 7 en/of 8.

- Zie regels 11-16 in tekst 8.*
- 2p **28**  Geef twee externe factoren waardoor het de armste landen *niet* lukt om aansluiting te vinden bij de wereldmarkt.

- Minister Herfkens stelt dat export een van de belangrijkste factoren is die bijdraagt aan economische groei. En die groei is een noodzakelijke voorwaarde voor ontwikkeling. Maar ze merkt op dat vrijhandel en economische groei niet automatisch leiden tot armoedebestrijding. Met andere woorden: er zijn naast de economische ook andere dimensies te onderscheiden die een voorwaarde vormen voor ontwikkeling in een land.
- 4p **29**  Noem naast de economische dimensie nog twee andere dimensies die ontwikkeling bevorderen.  
Geef van elke dimensie een voorbeeld.

- ”De liberalisering van de visserij op het Victoriameer bijvoorbeeld betekende voor Oeganda een explosieve toename van buitenlandse investeringen.” (regels 50-53 in tekst 8) Minister Herfkens geeft met dit voorbeeld aan dat deze liberalisering voordelen heeft gebracht voor Oeganda. Er kunnen ook nadelen voortvloeien uit liberalisering.
- 4p **30**  Noem twee voordelen en twee nadelen van buitenlandse investeringen in een ontwikkelingsland.

- Minister Herfkens roept in tekst 8 tegenstanders van de globalisering op alternatieve strategieën aan te dragen.  
In haar eigen pleidooi zitten elementen uit twee verschillende ontwikkelingsmodellen.
- 4p **31**  Van welke twee ontwikkelingsmodellen zijn elementen te vinden in het artikel van Herfkens?  
Geef voor elk model een passend citaat.

- In een interview met de Volkskrant van 9 juni 2001 zei Jan Breman, hoogleraar niet-westerse sociologie aan de Universiteit van Amsterdam het volgende: “Het adagium lijkt nu dat handel en liberalisering van de wereldeconomie veel belangrijker zijn (voor ontwikkelingslanden) dan ontwikkelingshulp.”
- 4p **32**  Verwoord je mening over de stelling van Breman in de vorm van twee argumenten die de stelling ondersteunen of tegenspreken.